

Bij het leren omgaan met het Nederlandse spellingsysteem is het belangrijk dat kinderen de kenmerken die daarin een rol spelen, gaan herkennen vanuit de spreektaal. Om te kunnen verwoorden wat ze dan opmerken of herkennen, is het belangrijk dat ze daarvoor de juiste termen kunnen gebruiken.

Dit is natuurlijk niet iets dat alleen bij het leren van spelling een rol speelt. Kinderen zullen ook thuis tegenkomen dat gewoontes en gebeurtenissen, die daar plaatsvonden, een eigen naam hebben. Ook bij allerlei sporten, bij deelname aan het verkeer, en natuurlijk ook bij andere onderwerpen waarmee ze op school of via internet kennismaken, merken ze dat daar bepaalde woorden en namen bij gebruikt worden. Overal gebruiken we daarbij passende termen, die kenmerken en effecten een naam geven.

Met een nieuw schooljaar beginnen kan een mooie aanleiding zijn om hieraan nog eens nadrukkelijk aandacht te besteden. Misschien is het daarbij nuttig om eerst eens kritisch stil te staan bij de termen die je zelf gewend bent te gebruiken of die in de taalmethode (als je die nog gebruikt) of in de toetsen gehanteerd worden. Als start dus even in de spiegel kijken...

De eerste termen die heel eenduidig gebruikt moeten worden, zijn **klank** en **letter**. Dat lijkt heel simpel, maar er heerst nog steeds een gewoonte om die betekenissen door elkaar te gebruiken en om de functie van klanken en letters niet als uitgangspunt te nemen.

We hebben **26 letters**, die we samen het **alfabet** noemen. Die tekentjes gebruiken we om de woorden die we denken en spreken vast te leggen. Daardoor kunnen anderen lezen wat je bedacht hebt, of kun je dat zelf op een later moment teruglezen.

Dat betekent dat de ij niet als letter in het alfabet voorkomt, want dat zijn twee letters. Wel staat de y erin, maar die klinkt als [je] of als [i]. (Die rechte haken met een of meer lettertekens ertussen geven aan, dat het de weergave van de klank is.) Dat heeft dus consequenties voor de naam waarmee je het alfabet bijna laat eindigen, want daar staat een i-grec!

Als je spreekt doe je dat in **zinnen**, die dan weer uit verschillende **woorden** bestaan. We kennen veel woorden die maar uit één deel bestaan, maar ook gebruiken we veel woorden, die uit meerdere delen bestaan. Die delen noemen we **klankgroepen**. Als je niet te snel praat, kun je zelf goed horen welke klankgroepen je dan gebruikt. Je kunt het ook met zingen proberen, want in een liedje krijgt elke klankgroep een eigen noot.

Als een woord meerdere klankgroepen heeft, dan heeft maar een daarvan de **klemtoon**. Dat betekent dat je die ene klankgroep wat duidelijker uitspreekt, maar ook dat je stem dan iets hoger klinkt. Kleuters kunnen dat al zelf demonstreren met de klankstaven g en b.

We gebruiken als we spreken veel meer dan 26 klanken. Soms gebruiken we daarom combinaties van twee letters om een klank weer te geven, maar ook kan een letter verschillende klanken weergeven. De letter e is daarvan een mooi voorbeeld. Dan speelt de plek van die klank in het woord en/of het wel of niet voorkomen van de **klemtoon** op die **klankgroep**, welke letter(s) gebruikt moet(en) worden om die klank weer te geven.

Dat maakt dat we onderscheid maken tussen **klankzuivere** en **niet-klankzuivere** woorden. Bij klankzuivere woorden, kun je direct aan de klanken horen, welke letters je nodig hebt. In die klankzuivere woorden is er altijd een vaste verbinding tussen de klanken en de letters die je daarvoor nodig hebt. Die klankzuivere woorden kunnen ook uit meerdere klankgroepen bestaan, zoals *sportdag*, *speeltuín* of *voetbalschoen*.

Bij niet-klankzuivere woorden maken we onderscheid tussen **inheemse** en **uitheemse** categorieën. Inheems betekent dan dat het Nederlandse woorden zijn, terwijl in uitheemse woorden een of meer klanken de spelling vanuit een andere taal moet krijgen.

Die inheemse niet-klankzuivere woorden komen (naast de wel klankzuivere) het meest voor. Bovendien zijn die categoriekenmerken niet zo moeilijk te herkennen, doordat het meestal frequente Nederlandstalige woorden zijn. Voor wie echter thuis een streektaal gewend is of bij wie thuis een heel andere taal dan het Nederlands gesproken wordt, moet ook voor die inheemse woorden meer moeite doen. Ook dan is het belangrijk om die kenmerken mee te nemen bij het leren gebruiken van zulke woorden in de spreektaal, want dat helpt de achterliggende samenhang in klankpatronen te herkennen.

We kunnen onze klanken ook nog onderscheiden in **klinkers** en **medeklinkers**. Dat onderscheid maken we ook bij de letters. De klanken van klinkers onderscheiden we weer in **korte klinkers** en **lange klinkers**. Het gaat dan om de klank, dus om wat je hoort. De term tweetekenklank, die methoden vaak hanteren past dus niet bij spelling, want klanken gaan niet over tekens, terwijl er in veel woorden lange klinkers te horen zijn, die we daar toch maar met één letter moeten schrijven.

Ook de medeklinkers kunnen we onderscheiden in twee typen: **stemhebbende** en **stemloze**. De betekenis volgt al uit die namen: bij stemhebbende medeklinkers gebruik je je stembanden en vorm je die klanken ook vanuit je keel. Bij stemloze medeklinkers ontsnapt er alleen lucht op een bepaalde manier en gebruik je dus vooral je lippen om die medeklinkers te laten klinken.

Welke medeklinkers stemloos zijn kun je horen via een geheugensteuntje dat we kennen als **'t kofschip** of **'t fokschaap**. Het gaat dus ook hier om de klanken en niet om de letters, waardoor de toevoeging van de letter x, wat in methoden voorkomt, bewijst dat de makers het niet hebben begrepen, want de klanken [k] en [s] komen in beide namen al voor. Doordat we een stemhebbende en een stemloze medeklinker vlak na elkaar niet goed kunnen uitspreken, is het handig om zo die twee soorten medeklinkers snel te herkennen. Dat is bv. nodig bij werkwoorden die in de verleden tijd niet een andere klinker krijgen, maar [tə] of [də] achter de **stam**.

Daarbij is het belangrijk om te weten dat die stam ook alleen gaat over de klanken. De stam van een werkwoord als [vreezən] is dus [vreez]. Die [z] is stemhebbend, dus moet daar in de verleden tijd een stemhebbende medeklinker achter komen. Daardoor zeggen we [vreezdə] en schrijf je vreesde en niet vreeste. Dat we daar wel een letter s gebruiken en niet een z, komt doordat we in het Nederlands geen z aan het eind van een lettergreep mogen schrijven. Die stam is dus niet altijd de 'ik-vorm', zoals methodes beweren.

Deze korte beschrijving van de functie van de namen die je gebruikt bij het leren spellen, is vooral bedoeld om je weer even bewust te maken dat het veel uitmaakt hoe je de essentiële kenmerken, die een rol spelen bij het leren spellen, benoemt.

Door dit met de kinderen aan het begin van het jaar even onder een vergrootglas te leggen en hen, in duo's of trio's, te laten bespreken hoe kenmerken heten of welke kenmerken met zo'n naam bedoeld worden, kun je nagaan in hoeverre er nog oude termen een rol spelen of dat bepaalde kenmerken nog niet bekend zijn. Het gaat er dan om dat kinderen de samenhang in zoiets als spelling gaan herkennen en snappen waarop hun oefenen gericht moet zijn. Dat zal beslist niet bij elke leerling gelijk zijn en zeker niet op hetzelfde moment.

(augustus 2022)